

Kohtaamisia vuoropuhelussa



Ehkä me emme sittenkään elä ajassa ja yhteiskunnassa, jossa itsekeskeiset individualistit hamuavat kärsimättömien pikkulasten tavoin tarinoita, huomiota ja menestystä. He eivät nimittäin ole yksin. Tarinan merkitys perustuu aina kertojan ja kuuntelijan läsnäoloon. Myös huomio ja menestys ovat suhteisiin perustuvia ilmiöitä ja käsitteitä. Huomio kohdistuu aina jostakin johonkin, menestystä mitataan suhteuttamalla saavutukset jonkun muun vastaaviin. Itsestään selvää. Ehkä. ”Ihmisen maailma on kaksitahoinen hänen kaksitahoisen kommunikointinsa mukaisesti.” postuloi Martin Buber tunnetun kirjansa ”Minä ja Sinä” ensimmäisessä lauseessa.

Tämän numeron teksteissä paneudutaan JA-sanan edellyttämään toisen kohtaamiseen. Elämme ajassa, yhteiskunnallisessa murros- tai siirtymätilassa, jonka monimutkaisilta ja pirstoutuneilta vaikuttaviin kysymyksiin ja haasteisiin vastaaminen edellyttää yhdessä tapahtuvaa työtä ja vuoroin tapahtuvaa puhelua. Niin toisistaan poikkeavien kulttuurien, koulutusjärjestelmien, työelämän ja koulutuksen kuin tämän hetken ja tulevan kohtaamiset konkretisoituvat usein yksittäisten ihmisten välisiin kohtaamisiin. Useimmat näistä kohtaamisista tapahtuvat kasvokkain. Aikuiskasvattajille kyseiset kohtaamiset ovat osa ammatillista arkea.

Sosiaalisesti kompetenssiksi nimetyn vuorovaikutuspätevyyden ohella myös toistaiseksi monokulttuurisessa Suomessa on vähitellen havahduttu huomioimaan ns. kulttuurisen kompetenssin merkitys. Kulttuurista kompetenssia, eli halua ja kykyä kohdata muiden kulttuurien edustajia, tarvitsee kännyköiden, paperin ja sähkövoimalojen myyjien ohella yhä useampi aikuiskasvattaja. Hän joutuu työssään, toimi hän sitten kansanopistossa tai monikansallisen yhtiön HR-osastolla, entistä useammin kohtaamaan ihmisiä, jotka ymmärtävät naisen ja miehen, nuoren ja vanhan, opettajan ja opiskelijan välisen suhteen lähtökohtaisesti toisin.

Naapurimaassamme Ruotsissa kansansivistysorganisaatioilla on jo pitkään aikaa ollut tehtävänä edistää maahanmuuttajien integroitumista pohjoismaiseen yhteiskuntamalliimme. Parin vuoden takaisessa kansansivistystyön arvioinnissa ne eivät kuitenkaan saaneet kovinkaan hyvää arvosanaa tässä tehtävässä onnistumisen suhteen. Integraatioon tähtäävä kansansivistystyö on ollut liian ”ruotsalaista”. Maahanmuuttajien kulttuuriset taustat ja kokemukset eivät ole tulleet huomioiduksi tavalla, joka olisi mahdollistanut merkityksellisen kohtaamisen. Ei ole syntynyt oppimista edesauttavaa vuoropuhelua ja -vaikutusta. Ilmeisesti integraatio (yhdentäminen, eheyttäminen) ja inklusio (johonkin sisällyttäminen, mukaan lukeminen) edellyttää muuta kuin kahden eri kulttuurin edustajan kohtaamista tietyssä oppimisympäristössä. Kulttuurien kohtaamiseen sisäänrakennettu moniulotteisuus edellyttäne myös oppisisältöjen yhdentämistä.

Mieleeni nousee väistämättä hollantilaisilta aikuiskasvatustutkijoilta omaksumani, suomen kielelle vaikeasti kääntyvä käsite ”decompartmentalization”. Sen paremmin aikuiskoulutuksen eri muotoja ja sisältöjä kuin ihmisen terveydestä huolehtimista ei liene murrosaikoina kovinkaan mielekästä tarkastella kapeista asiantuntijänäkökulmista; tarkasti määriteltujen, rajattujen ja vartioitujen osaamisalojen perusteella. Mikäli joudut keväisen puutarhasession jälkeen hoidattamaan vasemman kätesi viittä sormeaa viidellä, eri sormiin erikoistuneella lääkäriellä, ehtivät muuttolinnut palata etelän maille ennen kuin ehdit takaisin puutarhaasi – oppimaan luontoa luonnosta. Ihmisen ruumis, fysiologis-anatomisesta näkökulmasta tarkasteltuna, lienee rakenteeltaan ja toiminnoiltaan hyvin samankaltainen riippumatta siitä missä maanosassa tai kulttuurissa ihminen on syntynyt ja kasvanut. Mutta potilaan ja lääkärin, kuten opiskelijan ja opettajan, välistä kohtaamista ja vuorovaikutusta säätelevissä perinteissä, tavoissa ja normeissa on huikeita kulttuurieroja. Lääkärin vastaanotolla tapahtuva kohtaaminen on aina molemminpuolinen oppimistilanne. Monen, etenkin potilaan kohdalla, hyvin latautunut sellainen.

Kuten Buber totesi, perustuvat kohtaamiset aina kommunikaatioon. Kielen, sen syvärakenteiden ja pintavivahteiden erot, olivat ne sitten yksilöllisiä tai kulttuurisia, muodostuvat merkitykselliseksi yhteisymmärryksen saavuttamista tai menettämistä ajatellen. Mitä ammattispesifimmäksi tai retorisemmaksi kielenkäyttö muuttuu, sitä suuremmiksi muodostuvat väärinkäsitysten riskit. Heijastelevatko yksittäiset käsitteet ja sanat sekä niihin perustuva kieli yksiselitteisesti kulttuurien väliset eroja? Voiko näistä eroista vetää metodologisia johtopäätöksiä? Siinä missä suomalainen inhimillistä toimintaa ymmärtämään pyrkivä tutkija lähtee haasta(ttele)maan haastateltavaa hakeutuu hänen skandinaavinen tai amerikkalainen kollegansa tilanteeseen, jossa osapuolet pyrkivät tarkastelemaan kiinnostuksen kohteena olevaa ilmiötä vastavuoroisesti, kumpikin omalta näkökannaltaan (inter-view). Kohtaamisen ja yhteisymmärryksen mahdollisuus on ikään kuin sisäänrakennettu kielen kautta välittyvään tutkimuskulttuuriseen mielenmaisemaan.

Toisaalta tämän numeron sivuilla usein toistuvat käsitteet vuorovaikutus, vuoropuhelu ja vastavuoroisuus vastaavat pitkälti englannin kielen ”välittävän näkemyksen” käsitettä. Mutta ehkä meidän ihmisistä kiinnostuneiden aikuiskasvatuksen tutkijoiden olisi jatkossa hyvä lähteä pikemminkin ”vuoropuheluttamaan” kuin haastattelemaan tutkimussubjektejamme. Käytäntöjä yhdessä toimijoiden kanssa kehittämään pyrkivälle toimintatutkijalle ”vuoropuheluttaminen” lienee kai itsestään selvää.

PETRI SALO